

Kitap Tanıtımı

Antonio Maria Graziani, *Kıbrıs Savaşı 1570-1571*, Çev.: Ali Çakıroğlu, Lefkoşa, 2017, Galeri Kültür Yayınları, 160 sayfa. ISBN: 978-9963-660-67-4

Mehmet Akif ERDOĞRU*

Osmanlıların 1570-1571 yıllarında Kıbrıs adasını fethetmeleriyle ilgili Antonio Maria Graziani tarafından yazılan önemli bir kaynak eser İngilizce'den Türkçe'ye ilk kez çevrilmiş bulunuyor. A. M. Graziani tarafından ilk kez 1624 yılında Latince olarak basılan bu eser, 1630 yılında ikinci ve 1674 yılında da üçüncü baskısını yapmıştır. Fransızca çevirisi, 1685 yılında Paris'te çıkmıştır. Daha sonra 1687 yılında İngilizce'ye çevrilerek Londra'da yayınlanmıştır. 1997 yılında da Yunanca'ya çevrilip Latince tıpkıbasımı ile birlikte Lefkoşa'da yayınlanmıştır. 2017 yılında, yazılışından 394 yıl sonra, Türkçeye çevrilmiş ve Lefkoşa'da Galeri Kültür yayınları arasında çıkmıştır. Avrupalılar, Türklerin Kıbrıs'ı fethiyle ilgili bilgilerin bir kısmını bu esere dayandırmışlardır. Türkçe literatürde yeterince bilinmeyen ve kullanılmayan bu eser (İngilizce başlığı: *The History of the War of Cyprus*), Kıbrıs'ın fethiyle ilgili Türkçe literatürde olmayan yeni ve farklı bilgiler içermekte ve değerini halâ korumaktadır.

Antonio Maria Graziani, 1537 yılında, İtalya'da Borgo San Sepolcro'da doğmuştur. Padua'da Nicola Graziano Utinense'de kamu hukuku okumuştur. 1560'ta Roma'da kardinal Giovanni Francesco Commendone'nin himayesine girmiştir. 1611'de Amelia'da ölmüştür.

Avrupalılar, Kıbrıs savaşıyla ilgili Osmanlı bilgilerini büyük ölçüde öğrenmelerine rağmen, Türkler, ne yazık ki, bu savaş ile ilgili olarak, Avrupalıların veya Avrupa'da basılan bilgilerin çok azına ulaşabilmişlerdir. Bu nedenle bu kitabın Türkçe çevirisi bu açıdan özel bir önem taşır. Graziani, dönemin, hem Avrupa'daki hem de Osmanlı İmparatorluğundaki politik durumuna hâkim görünmektedir. Kitap beş bölümden (kitap) oluşur. Kıbrıs'ın eski çağlardaki tarihinden kısaca söz edildikten sonra, Kıbrıs meselesini 1574'e kadar Osmanlı-Venedik ilişkileri çerçevesinde ele alır. Bizi ilgilendiren kısmı, Kıbrıs savaşı öncesinde ve sırasında, Osmanlı arşivlerinde ve dönemin Osmanlı kroniklerinde yeterince söz edilmeyen, özellikle Dalmaçya ile Ege adalarındaki Osmanlı-Venedik savaşlarının ayrıntılı bir şekilde anlatılmasıdır. Kanuni Süleyman döneminde de Kıbrıs adasının fethinin planlandığı anlaşılmaktadır. Ancak, pek çok yazıda kabul edilmemesine rağmen, Graziani'ye göre, Kıbrıs

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Tarih Bölümü, İzmir, aerdogru@gmail.com

adasının fethini teşvik eden Yasef Nassi'dir. Nassi, hem İspanya'daki Müslümanların durumunu hem de Avrupa'nın siyasî durumunu iyi bilmektedir. Sokollu Mehmed Paşa ise daha çok Venedik siyaseti taraftarı olarak anlatılır ama gelişen olaylar karşısında paşanın yeterince etkili olamadığı ifade edilir. Nassi, II. Selim'i, Karaman'daki şehzadeligi zamanında şehzadeyi Kıbrıs adasının ele geçirilmesi yönünde telkinde bulunmuştur. Osmanlı kroniklerinde anlatılan, Selim için Mısır'dan gönderilen hediyelerin Kıbrıs civarında korsanlar tarafından gasp edilmesi, Graziani'nin de anlatısı içindedir. Türkler için hac yolunun Kıbrıs civarında engellenmesi de bir sebep olarak belirtilmiştir. Kıbrıs'ın Osmanlılarca fethi Lala Mustafa Paşa, Piyale Paşa, Yasef Nassi, Sokollu Mehmed Paşa, Pertev Paşa ve Ali Paşa çerçevesinde anlatılır. Nassi'nin rolü önemsizdir. Zira Venedik'teki politik durumu padişaha aktaran ve fethi teşvik eden Graziani'ye göre Nassi'dir. Venedik veya genel olarak haçlı İttifakının Osmanlılar karşısında başarısız oluşlarının nedeni olarak, İspanyolların İtalyanları kıskanması, vebanın çıkışı, denizcilerin bir kısmının o yıllarda seyreden sıcak havaya alışık olmamaları, İtalyan denizcilerin rüzgârı iyi kullanamamaları, Doğu Akdeniz'i iyi bilmemeleri, özellikle Kandiya'daki beylerin Girit'i koruma çabaları ve Venedik diplomasisinin yeterince başarılı olmaması gibi sebepler gösterilir. Kıbrıs köylülerinin (Rumlar) de Venedik yönetimine karşı bir isyan planladıkları da ifade edilir ki, bu bilgi Osmanlı bilgileriyle uyudur. Graziani, kaynağını belirtmemesine rağmen, İstanbul'da Saray'daki Osmanlı hanedan üyeleri (şehzadeler) ile İspanya'dan çıkarılan Müslümanlar hakkında da özel bilgilere ulaşmış görünmektedir.

Kitabın bizim için önemli yanı, Avrupa'da gelişen siyasî ve diplomatik olayları bir kenara bırakırsak, Lefkoşa ve Mağusa kuşatmaları üzerine verdiği ilgi çekici bilgilerdir. Lala Mustafa Paşa, Tuzla'ya çıktığında (Ali ve Piyale Paşalar donanma komutanı), aslı hedefi Mağusa kalesi olduğu anlaşılıyor. Ama Lefkoşa'dan gelen iki Rum (isimleri belirtilmiyor) gizlice Paşa'ya ulaşmışlar, İslam'a geçmek istediklerini belirtmişler ve Lefkoşa'nın kuşatılması gerektiğini paşaya ifade etmişler. Tabii ki, bu bilgi karşılığında da paşadan uygun bir karşılık (makam-mevki-para) beklemişler. Paşa bu iki Rum erkeğin verdiği bilgileri elindeki esirlerden elde ettiği bilgilerle karşılaştırmıştır. Neticede, Paşa bu iki Rum'un teklifine uyarak, Mağusa'yı kuşatmaktan vazgeçerek Lefkoşa'ya yönelmiştir. Esir tuttuğu Kıbrıslı bir keşiş ile Lefkoşa'yı kendisine savaşız teslim etmelerini talep eden bir mektup (muhtemelen İtalyanca) göndermiştir. Lefkoşalılar bu mektuba cevap vermemişler. Bunun üzerine Lefkoşa yönelen Osmanlı askerleri ilk olarak Lefkara kasabasını savaşız ele geçirmişlerdir. Mektup hariç, Lefkara'nın savaşız ele geçirilmesi ve çeşitli vergilerden muaf tutulmasını Osmanlı belgeleri de onaylamaktadır. Mustafa Paşa, Tuzla'dan 2000 atlı ile altı günlük yürüyüşten sonra Lefkoşa surları önüne ulaşmıştır. O tarihte Lefkoşa'da Suriçi'nde 1500 İtalyan, 1000 soylu (hizmetkârlarıyla), 2000 özgür asker, 2000 piyade, 2500 silahlı yurttaş, 200 Epirli piyade, 500 Epirli süvari, 1000 süvari (toprak soylularından) ve çok sayıda (rakam yok) köle

bulunmaktaydı. 22 Temmuz'da Türk ordusu Eğlence'de bir içtîma yaptı. Türk ordusu 100.000'den fazlaydı. Su kuyularının zehirlendiği anlaşılıncâ Türkler yeni su kuyuları kazdılar. Mustafa Paşa, surlara doğru üç topçu bataryasını mevzilendirdi. İstihkâm kazdılar. Lağımlar patlattılar. Suriçine tehdit ve vaatlerle dolu mektuplar (muhtemelen İtalyanca) attılar. Mağusa ile Lefkoşa'nın bağlantısını kestiler. Ancak sıcak havadan dolayı Türk askerleri kırılmaya başladı. Neticede, 8 Eylül'de Müezzinzâde Ali Paşanın kuvvetleri ile yeniçerilerin de katıldığı mehter marşı eşliğindeki genel hücum ile Lefkoşa ele geçirildi. Graziani, Türklerin çok sayıda kişiyi esir aldıklarını, verdikleri vaatleri tutmadıklarını, birçok yeri yaktıklarını, kimi soyluların dağlara çekildiklerini ifade eder. Mağusa kuşatması esnasında Venedikli komutanların cesaret ve tedbirleri de ayrıntılarıyla anlatılır, özellikle komutan Bragidano'ya yapılan vahşeti tasvir eder. Müslüman esirleri teslim etmediği gerekçesiyle, Bragidano diri diri yüzülmüş ve derisinin içine saman doldurulmuş, bir müddet gemi direklerinde gezdirilmiş, sonra da bu deri İstanbul'da tersaneye konulmuştur. Sonra, bu deri parçası, Venedikliler tarafından Tersane'den çalınarak St. Marko'ya götürülmüştür. Bu anlatımın bir kısmını Osmanlı belgeleri de teyit eder. Ancak, Lala Mustafa Paşa ile Bragidano arasındaki diyalog sanırım çarpıtılmış ve Hristiyan çevrelerde yıllarca unutulmamış ve Türklerin 'barbarlıklarının bir kanıtı' olarak siyaseten kullanılmıştır.

Netice olarak, çeviride her ne kadar takip edilemeyen uzun cümleler mevcut olsa da, çeviri Türk okurlar için değerlidir. Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethi bibliyografyasına yeni bir ilave yapılmaktadır. Kuşatma öncesinde ve sonrasında özellikle Girit, Dalmaçya, Ege Adaları ve İspanya taraflarında Hristiyanların faaliyetleri ustaca anlatılmıştır. Tabii ki, bu bilgilerin güvenilir olup olmadığına dair Batı literatüründe ayrıca bir araştırma yapılmalıdır.

